

Tegen moedeloosheid

Erik
Borgman

Meer
dan
het
leven

MEER DAN HET LEVEN

Inhoud

Inleiding 9

DEEL 1 | **Uitweg** 17

Sprekende woorden 19

Bij wijze van opmaat

Begeesterd 27

De onstuitbare kracht van concrete goedheid

Waarheid die vrij maakt 35

Het failliet van het seculiere experiment

Geluidloosheid tussen bombardementen 43

Pleidooi om stil te vallen

DEEL 2 | **Stilstaan** 53

De nood van de wereld als woonplaats van God 55

De leerschool van het gebed

Kathedraaldenken 65

Het licht van de toekomst

Vrede van Christus 75

In de greep van een wereldoorlog in stukken en brokken

Zich laten binden 87

Gekozen worden door de vrede

DEEL 3 | **Hunkering** 95

Vrijheid in de ruimte van de vrede 97

De transformatiekracht van de liefde

Verliezen als winnen 105

Het onvervreemdbare recht het goede te doen

Gemeenschap van heiligen 113

De kerk als plaats van geloof

De schat van het gemis 125

Opnieuw leren verlangen

DEEL 4 | **Indalen** 133

Licht dat over alle volkeren straalt 135

Het bewaren van het menselijke in de mens

Waar de Heilige Geest kan landen 145

Roeping tot openheid

Geordend in vrijheid 153

Terug de chaos in

Kloven overbruggen 163

De sociale missie van de kerk

DEEL 5 | **Aankomen** 173

Midden tussen alles door zijn weg 175

Jezus' ongreepbare nabijheid

Sta op en schitter 187

Het licht aan het licht brengen

Komt naar het feest 195

Voortgaande voorbereiding

Heer der heren en Koning der koningen 205

Het lam dat overwint

Slot 217

Hoop wordt niet teleurgesteld 219

Een afsluiting die opent

Dankwoord 225

Noten 227

Register van Bijbelplaatsen 235

Inleiding

*Wat de Heer genadig verleende
dat drage mijn lied door de tijden [...]
En het luidt: 'de genade staat eeuwig;
in de hemel fundeert Gij uw trouw.'*
Ps 89,3

Dit boek vond zijn definitieve vorm in Klooster Schiermonnikoog. Daar woont een kleine gemeenschap trapistenmonniken die, samen met een nog iets kleinere karmelitaanse gemeenschap iets verderop, de lofzang gaande houdt. Ik kom er graag en het is, denk ik, niet overdreven om te zeggen dat ik dankzij hen mijn verlangen naar een meer contemplatief leven heb ontdekt. Ik ben net gepensioneerd en vind dat het nu echt wel tijd wordt serieus op dat verlangen in te gaan. Maar dan ga ik naar Schiermonnikoog en neem ik werk mee. Weg contemplatie, zou je kunnen denken. Ik was er zelf ook even bang voor.

Maar dat klopte niet. Ten eerste ontdekte ik – herontdekte ik, beter gezegd, sommige dingen moeten steeds opnieuw worden ontdekt – het belang van een contemplatieve omgeving. Een van de karmelieten op Schiermonnikoog muntte de uitdrukking ‘ingebied in gebed’ voor zijn eigen studieactiviteiten op het eiland. Die verlopen heel anders dan op de universiteit, volgens hem. Hij heeft wat mij betreft

volkomen gelijk. Ten tweede werd ik zo verkouden dat ik mij niet helemaal lekker voelde. Gauw moe vooral. Dat remde noodgedwongen mijn altijd dreigende overmaat aan activisme af.

Ten derde ontdekte ik hoezeer ik de afgelopen tijd al contemplatief was geweest, zelfs steeds meer was geworden. Ik sprak en schreef wel over dringende actuele vragen, maar precies deze leidden tot de groeiende overtuiging dat een reactie niet zou moeten bestaan in snelle acties, maar in diepere contemplatie. We moeten opnieuw oefenen om niet alleen ons persoonlijk leven, maar de hele wereld en de hele geschiedenis in het licht van Gods aanwezigheid te plaatsen. Andersom moeten wij ook opnieuw oefenen om niet alleen de wereld en de geschiedenis, maar ook ons persoonlijke leven te plaatsen in het perspectief van de nabijheid van Gods rijk. Ik bleek al een flinke tijd op zoek te zijn naar een contemplatieve theologie die deze dubbele middelpuntzoekende beweging maakt.

Maar je kunt niet eerst een methode van contemplatief theologiseren ontwerpen om die dan vervolgens te implementeren. We vinden en maken de weg al gaande. Dat geldt uiteindelijk voor alles, maar voor spiritualiteit en theologie bij uitstek. We leren zien door te kijken, we leren horen door te luisteren en gestalte te geven aan het antwoord op wat wij vernemen. Steeds opnieuw. In de woorden van Psalm 89 zoals vertaald door Ida Gerhardt en Marie van der Zeyde, die mij hier op Schiermonnikoog inbedden in het gebed: 'Wat de Heer genadig verleende, dat drage mijn lied door de tijden.'

De hoofdstukken in dit boek laten zien hoe mijn lied de afgelopen jaren is gaan klinken. Ik hoop dat de zang aanste-

kelijk werkt en stimuleert tot het zingen van een eigen lied. In al zijn variaties luidt dat lied wat mij betreft: ‘De genade staat eeuwig; in de hemel fundeert Gij uw trouw.’ De interne coherentie van het lied zoals het in dit boek klinkt, verbaast mij achteraf zelf.

Genade is het eerste en het laatste woord. En alle betekenisvolle woorden ertussenin zijn er synoniemen van. Al deze synoniemen drukken een eigen nuance uit en worden op een eigen manier gespeld. Dat gebeurt in dit boek, dat bestaat uit twintig hoofdstukken, geclusterd in vijf delen.

Het eerste deel heet ‘Uitweg’ en schetst hoe wij uit onze mentale gebondenheid aan het bestaande kunnen geraken. Het eerste hoofdstuk gaat bij wijze van opmaat in op de verhouding tussen het lezen van passages uit de Bijbel en de eigen ervaring. Beide openen het zicht op de genade die in het andere schuilgaat. Ons leven maakt de genade waar de Schriften van spreken zichtbaar; de genade uit de Schriften bevloeit ons leven en doet daar de genade aan het licht komen. In het verlengde hiervan maakt het tweede hoofdstuk duidelijk dat – Bijbels gesproken – de Heilige Geest een algemeen wereldbeeld omvormt tot geloof, dat wil zeggen tot een levende relatie met de realiteit zoals zij zich voordoet. Vanuit deze relatie geven wij vervolgens de toekomst vorm.

Het derde hoofdstuk maakt duidelijk dat wat de Geest laat ontdekken, waarheid is. Om deze waarheid te kunnen peilen is het nodig uit het seculiere experiment te stappen, te breken met de poging om het te doen zonder dieper fundament of hoger inzicht. De vermeende vrijheid om de eigen overtuiging te kiezen ketent ons vast aan

willekeurige, niet meer verder te funderen of te bevragen opvattingen en emoties. Het levert niet alleen het gevoel van gevangenschap op, het zet ook daadwerkelijk gevangen. Het veroordeelt ons om binnen de grenzen van ons eigen voorstellingsvermogen voortdurend met elkaar te onderhandelen over wat voor iedereen nog aanvaardbaar is. Het leidt inmiddels op allerlei gebieden tot stagnatie. Het vierde hoofdstuk reikt het alternatief hiervoor aan: stilvallen en de hopeloosheid van de situatie onder ogen zien. De aanpak van de Anonieme Alcoholisten dient hierbij als voorbeeld. Alleen als we toegeven dat we onszelf niet meer kunnen redden, zullen zich nieuwe mogelijkheden aandienen en zullen wij in staat en bereid zijn ze te accepteren.

Het tweede deel verkent onder de titel ‘Stilstaan’ wat dit stilvallen betekent. Het vijfde hoofdstuk presenteert het volgehouden gebed als de manier bij uitstek om halt te houden. Blijvend bij wat ten hemel schreit en met pijn constateren dat het maar niet ophoudt en dat het gebed om verandering niet wordt verhoord, maakt de ziel van degene die bidt tot bewaarplaats van de nood van de wereld. Deze nood blijkt op zijn beurt de woonplaats van God te zijn. Hoofdstuk zes laat zien dat op die manier leven met een langetermijnperspectief mogelijk wordt. Een zelfontworpen en gekozen perspectief zal nooit voldoende zijn om wat voor het heden aantrekkelijk is, na te laten met het oog op de toekomst. Alleen als de toekomst zich naar ons keert, ons aanspreekt en ons engageert, kunnen we onszelf en ons heden eraan toevertrouwen. Dit is waartoe Jezus’ boodschap over het op handen zijn van Gods rijk ons oproept.

Het zevende hoofdstuk laat zien dat hierdoor de inzet

voor vrede mogelijk wordt te midden van de overmacht van oorlog en geweld. Diegene die voor het lijden van alle partijen openstaat en het serieus neemt, anticipeert op vrede en maakt zichtbaar dat uit de tegenstellingen verbondenheid kan ontstaan. Het achtste hoofdstuk legt uit dat dit een hedendaagse gestalte is van de vrede van Christus, de *Pax Christi*. Empirisch gaat het om een onmogelijkheid, maar wel een die zich onontkoombaar in ons nestelt en waar we vervolgens niet meer van loskomen. Zo kiest de vrede ons steeds opnieuw en dringt ze er bij ons op aan dat wij, als er zich een kans voor vrede aandient, hoe klein ook, deze zonder terughoudendheid aangrijpen.

Het derde deel is getiteld 'Hunkering'. Het negende hoofdstuk legt bloot dat het hart van de onmogelijke noodzakelijkheid van de vrede liefde is. Liefde voor de wereld in haar gebrokenheid, haar pijn en haar hierdoor beschadigde grootsheid. Deze liefde leidt tot onrust die zich niet laat stillen. Dat moet ook niet, want deze onrust is de liefde voor de wereld zelf en die is de kern van ons bestaan. Ze weerspiegelt Gods liefde voor de wereld en maakt ons tot zijn beeld. Hoofdstuk tien concludeert hieruit dat er een onvervreemdbaar recht is om goed te doen. Het is niet zonder meer mogelijk de wereld goed te maken, maar het is wel mogelijk om met het kwade te breken door er het goede tegenover te plaatsen.

Het elfde hoofdstuk maakt duidelijk dat deze houding vaak eenzaam aanvoelt, maar dat degene die met het kwaad breekt, wordt opgenomen in een gemeenschap die ruimte en tijd omspant en alle grenzen doorbreekt. Een gemeenschap van heiligen, zegt de christelijke traditie vanouds,

met leden in de hemel en op de aarde. Leden uit het verleden, in het heden en in de toekomst. Hoofdstuk twaalf laat zien dat zo elke vorm van berusting wordt doorbroken en onherroepelijk verlangen wordt gewekt:

God, U bent mijn God, U zoek ik,
naar U smacht mijn ziel,
naar U hunkert mijn lichaam
in een dor en dorstig land, zonder water (Ps 63,3).

De pijn van deze onvrede en het inzicht dat deze niettemin goed is, dat is het paradoxale geluk van het christelijke geloof. ‘Uw liefde is meer dan het leven’: aan dit vers uit Psalm 63 (vers 4) is de titel van dit boek ontleend.

Onder de titel ‘Indalen’ wordt in het vierde deel onderzocht hoe deze hunkering wordt vermengd met de wereld die haar veroorzaakt. In hoofdstuk dertien blijkt dat de dagelijkse zorg die mensen elkaar blijven geven, de gestalte bij uitstek van de overwinning op het kwade is. Het gaat om de trouw waarmee zij elkaar proberen overeind te helpen en houden, het fundamentele onvermogen tot onverschilligheid. Het veertiende hoofdstuk maakt duidelijk dat welbewust breken met het kwaad dat schijnbaar onvermijdelijk aan ons leven kleeft, ruimte maakt voor Gods Geest die alles fundamenteel wil vernieuwen en herscheppen.

Het vijftiende hoofdstuk laat zien hoe verward en verwardend de situatie van onze wereld en ons leven hierdoor wordt. Niets is nog onomstotelijk zeker en met Pasen wordt zelfs verkondigd dat dood niet langer gewoon dood is. Het is echter precies in deze verwardheid dat er signalen van

Gods aanwezigheid aan het licht komen die aansluiten bij onze gebroken wereld. Hoe doods alles ook lijkt te zijn, er zijn steeds weer momenten van opstanding en herschepping. Verborgен, maar reëel. Het zestiende hoofdstuk trekt hieruit de conclusie dat verandering niet begint met een goed plan, maar met het oversteken van de kloven die schepselen van elkaar lijken te scheiden. Het begint met de zekerheid dat we elkaars lot delen en van elkaar zijn, hoe dan ook, en dat we de bijdrage van anderen nodig hebben om het eigen leven goed te maken en te houden.

Het laatste deel brengt onder de titel 'Aankomen' in kaart hoe wij in de wereld zoals hij is, met en vanuit God kunnen leven. Hoofdstuk zeventien schetst hoe wij steeds weer – en naar het schijnt steeds meer – de aanwezigheid van God onder ons miskennen. Maar zoals in het Lucasevangelie over Jezus wordt verteld, gaat Hij tussen alles en allen door zijn weg. Hij verlaat ons dus niet, maar verbergt zich in dat wat wij uitsluiten, verwerpen en proberen uit te drijven. Zo blijft Hij ongrijpbaar en vrij. Het achttiende hoofdstuk toont de tekenen van de verandering en hoe zij in het licht van deze ongrijpbare aanwezigheid zichtbaar worden. Zij zullen degenen die naar verandering verlangen troosten, maar angst aanjagen aan degenen die zichzelf afhankelijk hebben gemaakt van de bestaande verhoudingen.

Het negentiende hoofdstuk maakt inzichtelijk hoe God op deze manier het grote feest voorbereidt dat zal losbarsten bij de aankomst van zijn rijk, de vestiging van het nieuwe Jeruzalem en het aanbreken van de nieuwe hemel en nieuwe aarde waar gerechtigheid woont. Het gaat ook in op de vraag hoe wij ons op dit feest kunnen voorbereiden,

zodat wij er ook werkelijk aan kunnen bijdragen. Hoofdstuk twintig laat ten slotte zien hoe dit alles samenkomt in Jezus' paradoxale koningschap, waarbij het kruis de troon is en het teken van zijn overwinning. Om zich te vestigen hoeft zijn koningschap niets te negeren of uit te sluiten. Daarom kunnen wij hier en nu, omgeven door de kruisen die overal in onze wereld in overmaat aanwezig zijn, al in deze overwinning delen.

Bij wijze van slot wordt de lijn van dit boek verbonden met de thematiek van het jubeljaar 2025. Die spreekt ons aan als pelgrims van hoop en verzekert ons dat de hoop niet teleurgesteld zal worden. Hoop is het onderpand van de toekomst die zich vanuit God naar ons heeft toegekeerd.

DEEL 1

Uitweg

Sprekende woorden

Bij wijze van opmaat

Op 30 september 2020 werd de zestienhonderdste sterfdag herdacht van de heilige Hiëronymus, de kerkvader die tussen 390 en 405 de Bijbel uit het Hebreeuws en het Grieks vertaalde in het alledaagse Latijn van zijn dagen. Deze zogenoemde Vulgata-vertaling was tot de Reformatie de Bijbel van de Westerse christenheid en na de Reformatie nog lang de Bijbel van de Rooms-katholieke Kerk.

Ter nagedachtenis van deze grote vertaler werkte paus Franciscus het idee uit dat het geloof en de kerk het Bijbelse woord van God in steeds nieuwe talen en culturen moeten vertalen.¹ Doordat de Bijbelse teksten in een bepaalde taal worden omgezet, krijgt Gods Woord gastvrijheid in de bijbehorende cultuur en ontvangt deze cultuur via de Bijbelvertaling gastvrijheid in Gods woord. Als ‘een gemeenschap de verkondiging van de verlossing aanneemt’, schrijft de paus, ‘bevrucht de Heilige Geest haar cultuur met de veranderende kracht van het evangelie.’ Zo verrijkt de kerk steeds nieuwe culturen met de evangelische boodschap, maar de kerk wordt op haar beurt verrijkt met de juwelen die deze culturen bevatten (vgl. Js 61,10).

Op deze manier is de Bijbel geen afgesloten tekst, maar wordt hij steeds opnieuw een levend spreken van God die met ons in dialoog treedt. Daarom blijft het zinvol en verrassend telkens

*opnieuw het eigentijdse leven te beschouwen in het licht van de Bijbelse geschriften.*²

1.

Ik ben licht dyslectisch. Het overkomt mij daarom geregeld dat ik ergens een woord meen te lezen en daar allerhande associaties bij heb, om na een tijdje te ontdekken dat er iets heel anders staat.

Ook in de Bijbel vind je dergelijke uitglijders. De meest duidelijke is misschien wel deze: als het evangelie van Matteüs vertelt dat Jozef, Maria en Jezus in Nazareth gaan wonen, wordt dat uitgelegd als de vervulling van de voorspelling dat Gods Gezalfde ‘een Nazoreeër’ genoemd zal worden (Mt 2,23). Maar er is in het Oude Testament nergens sprake van een Nazoreeër. Wel wordt er geregeld gesproken over een nazireeër. Dat is iemand die zichzelf van de rest van de samenleving afscheidt om zich op bijzondere wijze aan God toe te wijden. Als teken daarvan scheert hij zich niet en laat hij zijn haar niet knippen. Nazoreeër in plaats van nazireeër is dus een leesfout, zou je kunnen zeggen. Niettemin blijkt de associatie betekenisvol. Jezus’ afkomst uit het toentertijd onooglijke Nazareth wordt zo de gestalte van de afzondering van Jezus voor God. ‘Hij zal een Nazoreeër genoemd worden’: het wordt als het ware een extra zaligspreking. Zalig degene die afkomstig is uit de marge, want Hij zal Gods Zoon worden genoemd.

2.

Als Jezus zich door Johannes heeft laten dopen, gaat hij Nazareth voorbij en vestigt zich in Kafarnaüm, vertelt het Matteüsevangelie (4,13). Het heeft er in eerste instantie de

schijn van dat Hij vlucht, omdat het Hem na de arrestatie van Johannes de Doper te heet onder de voeten wordt. De strategische terugtrekking wordt echter een verkapte overwinning als de evangelist zijn vestigingsplaats in verband brengt met het feit dat Jesaja al voorspeld heeft dat juist over het gebied waar Hij nu heengaat, het land van Zebulon en Naftali, Gods bevrijdende licht zal opgaan. Jezus duikt niet onder in Kafarnaüm, maar zijn huis wordt het centrum van waaruit zijn boodschap over de nabijheid van het rijk van de hemel wordt verkondigd en de demonen van angst en uitzichtloosheid worden uitgedreven. Jezus verzamelt vervolgens mensen om zich heen die Hij later weer zou uitzenden om de nabijheid van dat rijk in woord en daad te verkondigen.

Zo komt Jesaja's voorspelling uit op een manier die de profeet zelf niet kon bedenken. Te midden van de onderdrukking wordt de macht ervan doorbroken, te midden van de somberheid is er vreugde, want terwijl het duister is, is het licht bezig op te gaan. Het evangelie van Johannes formuleert het zo: Het licht schijnt in de duisternis, maar de duisternis heeft het licht niet overmeesterd (Joh 1,5). Alles moet worden gezien in het licht van Gods overwinning, die al is begonnen.

3.

Van deze dynamiek getuigen de Schriften vanaf het begin. God 'maakt zijn woorden aan Jakob bekend', zegt Psalm 147, 'zijn wetten en voorschriften aan Israël' (19-20). Deze wetten hebben niet alleen of allereerst betrekking op goed gedrag, maar op de logica van Gods handelen. In Psalm 147 heet het:

Hij laat het sneeuwen als wol,
rijp strooit Hij uit als stof,
hagel werpt Hij in brokken neer,
wie is tegen zijn koude bestand?
Hij zendt zijn woord en alles smelt,
Hij stuurt zijn adem, de wateren stromen' (16-18).

De wisselende seizoenen zijn een beeld van Gods nabijheid.
Psalm 92 zegt het zonder beeldspraak:

Het dringt tot de dommen niet door
en dwazen kunnen het niet vatten:
dat de wettelozen als onkruid gedijen
en de onrechtvaardigen bloeien
alleen om te worden verdelgd, voor altijd (7-8).

Dit vertellen de Bijbelse schrijvers ons in telkens nieuwe variaties, opdat wij het op onze beurt in ons leven en in onze geschiedenis herkennen.

4.

Het Tweede Vaticaans Concilie stelt in de dogmatische constitutie over de goddelijke openbaring *Dei Verbum* dat in de Bijbel 'Gods woorden [worden] uitgedrukt in de talen van mensen' (no. 13). Op deze manier worden zij naar conciliaire overtuiging aangepast aan het menselijke spreek- en luistervermogen, zoals Gods Woord mens werd in Jezus. Dit betekent dat de Bijbelse geschriften gezien moeten worden als volledig menselijke teksten. Zij dragen de sporen van hun geschiedenis, van de cultuur waarin zij zijn ontstaan, van de persoonlijke eigenaardigheden van de mensen

die ze hebben geformuleerd en van de situatie waarin ze zijn neergeschreven. Bij de studie van de Bijbel moet daarom alle beschikbare kennis over deze aspecten worden ingezet.

Tegelijkertijd stelt het Concilie nadrukkelijk dat de Bijbelse geschriften tot stand zijn gekomen dankzij de Heilige Geest en dat het zaak is ze in deze Geest te lezen. Dit wil zeggen dat ze worden gezien en behandeld als teksten die geloof uitdrukken in een liefdevolle God die bij mensen is betrokken en die erop zijn gericht bij lezers en toehoorders dit geloof steeds weer te wekken.

De Bijbel is dus geen verzameling oude teksten waarvan de boodschap moet worden gedecodeerd en vervolgens in onze historische en culturele situatie vertaald, zodat wij kunnen doen en geloven wat zij voorhouden. De bedoeling is dat de teksten uit de Bijbel ons leven zo belichten dat wij opnieuw gaan zien hoe God bij dit leven is betrokken. Hierbij zorgt het leven ervoor dat er betekenissen van de teksten aan het licht komen die tot dan toe onderbelicht zijn gebleven, of zelfs geheel verborgen.

5.

Bijbelvertaler Pieter Oussoren, de man die in zijn eentje de vertaling maakte van de zogenoemde Naardense Bijbel, is nu bezig de Septuagint te vertalen. Deze Griekse versie van het Oude Testament hebben de evangelisten waarschijnlijk gekend en gebruikt bij het neerschrijven van hun verhalen over Jezus.

Oussoren komt naar eigen zeggen uit een geslacht van landontginners. In een column schreef hij dat hij zich als vertaler nauw met zijn voorouders verwant voelt. 'Elk stukje Bijbeltekst ontgint ik als land,' schrijft hij, 'waarbij steeds

nieuwe lagen worden blootgelegd.⁷ Maar waar zijn voorvaderen laag na laag verwijderden om uiteindelijk terecht te komen bij de vruchtbare klei waarop zij tarwe en aardappelen konden verbouwen, daar exploreert hij de toevoegingen. Nu eerst dus die van de vertalers van de Septuagint, maar hij sluit niet uit dat hij, als hij klaar is en tijd van leven heeft, aan de Vulgaat begint.³

De inzet is dus niet dat eens en voorgoed duidelijk wordt wat de teksten ‘eigenlijk’ betekenen. Het gaat erom dat de teksten steeds opnieuw spreken en iets te zeggen krijgen dat nog nooit zo in ze is gehoord, nog nooit op deze manier mensen heeft geraakt, nog nooit langs deze weg mensen en hun situaties heeft geopend. Wanneer op deze manier mensen tot hun bestemming worden gebracht en op hun weg worden gezet, toont de Bijbel zich telkens opnieuw als hetgeen zij naar christelijke overtuiging is: woord van God.

6.

Het evangelie vertelt dat Jezus Simon Petrus en Andreas belooft hen tot vissers van mensen te zullen maken (Mt 4,19; Mc 1,17; vgl. Lc 4,10). Degenen die geroepen zijn met behulp van Bijbelse teksten de nabijheid van Gods rijk te verkondigen, in de liturgie of op andere plaatsen, moeten steeds weer doen wat daarbij van Jacobus en Johannes wordt gezegd: hun netten herstellen. Dit stelt ze in staat steeds weer nieuwe ervaringen te vangen en daarin de getuigenissen van Gods aanwezigheid te horen.

Als in de kerk tijdens de viering van de liturgie de Bijbel op een prominente plaats wordt neergelegd, wanneer ervoor wordt gebogen, het boek bewierookt wordt en de bladzijden worden gekust, dan wordt niet alleen de tekst geëerd

of God die door de tekst tot ons spreekt. Dan worden ook al diegenen geëerd die in het verleden door de tekst werden aangesproken, degenen die hun leven erdoor hebben laten veranderen, degenen die dat nog altijd doen en degenen die in de toekomst de boodschap van hun leven zullen zien samensmelten met de boodschap van de tekst, zo hun weg met God vindend.

7.

Zo verbindt de Bijbel ons onvermijdelijk met de kerk.

Het is immers de kerk die de Bijbel tot hiertoe heeft doorgegeven en ons leert vanuit de Bijbelse teksten Gods licht te ontvangen en in Gods licht het licht in ons leven te zien. De kerk bestaat uit degenen die door de eeuwen heen en verspreid over de wereld hebben geleefd in dit licht. Het is vervolgens ook de kerk die steeds weer geroepen wordt netten en boten achter zich te laten en opnieuw te leren wat het betekent mensen te verzamelen, ze uit te nodigen en ze met behulp van de Bijbelse teksten zodanig te openen dat zij de ontvangers worden van het rijk van de hemel waarvan Jezus in woord en daad de nabijheid heeft verkondigd.

De kerk is en wordt telkens weer geroepen, waar zij ook is en hoe zij er ook aan toe is, om uit elke duisternis een schitterend licht te zien opkomen en hen die woonden in de schaduw van de dood in dit licht te zien, anderen uit te nodigen in dit licht te leven en zelf nergens anders te willen leven dan in dit licht. Deze kerk is er nooit, maar wordt telkens opnieuw uit de Heilige Geest geboren. Zij ontstaat wanneer de uitnodiging wordt gehoord 'Kom, volg Mij', en erop wordt ingegaan. Zoals ooit Abraham weg trok uit alles wat hem vertrouwd was – 'zonder te weten waarheen' (Heb 11,8).